



Rechtszaak verloren, maar onderzoeksfinancier geeft geen krimp

NWO vreest pottenkijkers

Liever een nieuwe rechtszaak dan de regels aanpassen. Met een juridisch trucje wil onderzoeksfinancier NWO haar variant van peer review redden, terwijl de rechter er geen spaan van heel liet. Koudwatervrees, vinden critici.

Follow the money. Er gaat steeds meer geld naar onderzoeksfinancier NWO, dus wordt er steeds scherper op haar gangen gelet. Meer dan 327 miljoen euro zal NWO dit jaar rechtstreeks onder de beste onderzoekers verdelen. Voor wetenschappers wordt het steeds moeilijker om carrière te maken buiten NWO om. Een onderzoeksbeurs kan een universitaire loopbaan maken of breken. Logisch dat NWO het geld zo zorgvuldig mogelijk probeert te verdelen. Aan de hand van allerlei protocollen moeten commissies van wetenschappers beoordelen

Hoe werkt NWO?

Een wetenschapper heeft een goed idee voor een onderzoek. Hij schrijft een onderzoeksvoorstel en stuurt dat op naar NWO. En dan treedt de machinerie in werking.

Er zijn diverse wetenschapsdomeinen en verschillende soorten subsidie. Vermeulen deed een aanvraag in de zogeheten 'open competitie', maar er zijn ook beurzen speciaal voor beginnende onderzoekers, ervaren onderzoekers en toponderzoekers.

Voor al die verschillende domeinen en subsidies zijn er beoordelingscommissies van wetenschappers, maar die weten ook niet alles. Elk onderzoeksvoorstel krijgt daarom kritiek van twee externe deskundigen ('referenten') en de aanvragers mogen een weerwoord schrijven om eventuele kritiek te weerleggen. In sommige subsidieprogramma's spreken de NWO-commissies met de beste aanvragers, andere procedures gaan helemaal schriftelijk.

En dan bepalen de commissies de rangorde van de indieners: hoe hoger men op de lijst staat, hoe groter de kans op subsidie. Formeel neemt het gebiedsbestuur daarna de daadwerkelijke beslissing. Slechts dertig mensen tekenden vorig jaar bezwaar aan, waarvan vijf gegrond werden verklaard.

welke onderzoeksvoorstellen van hun collega's de beste zijn. Daar gaat het geld naartoe. Jaarlijks doen duizenden onderzoekers een gooi naar de subsidies.

Grosso modo zijn er weinig klachten over de gang van zaken en tot een rechtszaak komt het zelden. Maar heel soms gebeurt het toch. Hoogleraar staats- en bestuursrecht Ben Vermeulen van de Vrije Universiteit stapte naar de rechter, toen zijn subsidieaanvraag voor een promovendus was afgewezen en zijn bezwaar bij NWO op niets uitliep.

Zijn voorstel was weliswaar "zeer goed", erkende NWO, en het promotieonderwerp was zeker 'subsidieabel'. Maar andere voorstellen waren net iets beter en het budget is nu eenmaal beperkt.

Externe deskundigen

Waren andere voorstellen werkelijk beter dan zijn eigen voorstel? Dat wilde Vermeulen wel eens met eigen ogen zien. Maar openheid van zaken wilde NWO niet geven.

De oordelen en rapportages over de andere indieners bleven achter slot en grendel, zodat Vermeulen tegen een muur opliep: hij kon de overwegingen van NWO niet navolgen. Hij moest er maar op vertrouwen dat de commissieleden hun werk goed hadden gedaan.

Dat maakt de afwijzing nogal ondoorzichtig, vond Vermeulen, en samen met zijn mede-indiener stapte hij naar de rechter. Tot twee keer toe kreeg hij gelijk. De rechter veegde de vloer aan met NWO.

Op één punt kreeg hij zijn zin niet. De onderzoeksvoorstellen van andere indieners mag Vermeulen inderdaad niet zien, want dat zou hun privacy schenden. Bovendien zouden hun prille ideeën in de buitenwereld terecht kunnen komen. Maar alle andere relevante stukken – zoals de externe adviezen van deskundigen – moest Vermeulen gewoon kunnen inzien, meent de rechter. Vooral deze externe adviezen liggen gevoelig bij NWO. Commissies weten natuurlijk lang niet alles, dus elk voorstel krijgt commentaar van twee externe deskundigen: de zogeheten referenten. Hun bijdrage is cruciaal voor een goed oordeel. Maar het is allemaal liefdewerk oud papier voor wetenschappers en daarom is NWO bang dat de externe deskundigen – toch al zo moeilijk



Een nieuwe rechtszaak...

Wat zal er gebeuren als een volgende onderzoeker een rechtszaak aanspant? Kan die niet gewoon naar de vorige uitspraak verwijzen? Daar denkt NWO anders over. Zij presenteert een geheel eigen visie op de zaak.

NWO had de twee juristen laten weten dat hun voorstel van mindere kwaliteit was dan andere onderzoeksvoorstellen. De crux zit hem in de vergelijking met die andere voorstellen, meent NWO. De rechtbank zou hebben gedacht: als je verwijst, moet je ook laten zien waar je naar verwijst. Alleen daarom zouden de klagers in het gelijk zijn gesteld.

En welke les trekt NWO hieruit? Gewoon niet meer verwijzen naar andere voorstellen. Geen expliciete vergelijking meer trekken. In de woorden van NWO zelf: "We hebben besloten de argumentatie bij afwijzing in de toekomst voor zich te laten spreken en dus niet vergelijkenderwijs te doen zijn. Dan is de inhoud van de referentenrapporten van andere aanvragers dus niet opportuun voor de afgewezenen."

Of het trucje van NWO zal werken? "Ik ben geen jurist", zegt Rathenau-deskundige Peter van den Besselaar, "maar als NWO de voorstellen formeel niet meer gaat vergelijken met andere indieners, dan zal er vast iemand opstaan die zegt: NWO heeft haar oordeel niet goed onderbouwd. Anders moet elk voorstel dat niet gehonoreerd kan worden een 'onvoldoende' krijgen, ook al verdient het dat niet."

te vinden – er massaal de brui aan zullen geven als al hun rapporten voor afgewezen indieners toegankelijk worden. Ook al blijven de referenten altijd anoniem, de verliezers zouden hun naam kunnen raden en dat kan reputatieschade opleveren.

Nonsens, oordeelt de rechter: “De rechtbank stelt vast dat het argument dat referenten zich uit de beoordelingsprocedure zullen terugtrekken niet is onderbouwd en derhalve onvoldoende aannemelijk is gemaakt.” Want, redeneert de rechter, alle referenten weten dat een indiener het commentaar op zijn eigen onderzoeksvorstel mag inzien. Daar hebben ze kennelijk geen bezwaar tegen. Waarom zouden referenten dan moeilijk doen als iemand inzage vraagt in het commentaar van diezelfde referenten op andere onderzoeksvorstellen? En zo geschiedde. Vermeulen heeft uiteindelijk inzage gekregen in de referentencommentaren op de subsidieaanvragen van andere indieners. Bovendien heeft hij mogen lezen hoe die indieners eventuele kritiek hebben weerlegd, want daar geeft NWO iedere aanvrager de mogelijkheid toe.

Koudwatervrees

Het betekent nogal wat voor het beleid van NWO. In het licht van deze uitspraak heeft NWO twee keuzes: ofwel beter onderbouwen dat referenten inderdaad zullen afhaken (bijvoorbeeld met een enquête), ofwel het commentaar van de externe referenten openbaar maken voor alle indieners.

Maar de onderzoeksfinancier doet geen van beide. “Wij handhaven onze onderbouwing en geven geen inzage in andere referentencommentaren”, stelt NWO in een schriftelijke reactie. “Voor NWO is en blijft de vertrouwelijkheid van de commentaren een essentieel onderdeel van het beoordelingsproces.”

“Koudwatervrees”, oordeelt Peter van den Besselaar, hoofd Science system assessment van het Rathenau Instituut, dat onderzoek doet naar het Nederlandse wetenschapssysteem. “Als onderzoekers er om vragen en de rechter zegt dat je het moet doen... dan zou ik het maar doen. Het vonnis dwingt NWO om explicieter te zijn over haar criteria. Dat kan helemaal geen kwaad.

Want de reviewrapporten zijn één ding, de afweging van de NWO-commissie is nog iets anders. De commissieleden hebben vaak meer overwegingen dan de externe reviewers. Dus het is belangrijk dat de commissie expliciet alle aanvragen scoort tegen alle criteria en open is over de afwegingen die leiden tot de uiteindelijke selectie.”

Net als de rechter is hij niet bang dat referenten zullen afhaken als andere indieners hun referentenrapporten mogen inzien. “Ze werken zorgvuldig genoeg. Wie dat niet doet, wordt ook niet opnieuw gevraagd door NWO.”

Knakken of opbloeien

Wie zich in de positie van NWO verplaatst, kan de beweegredenen wel begrijpen. Van een afstandje bekeken maakt het immers weinig uit welke briljante wetenschapper het geld krijgt, zolang het budget maar niet naar de middelmaat gaat. Dus voor het Nederlandse wetenschapssysteem doet het er weinig toe of nummer zeven het geld krijgt of nummer tien.

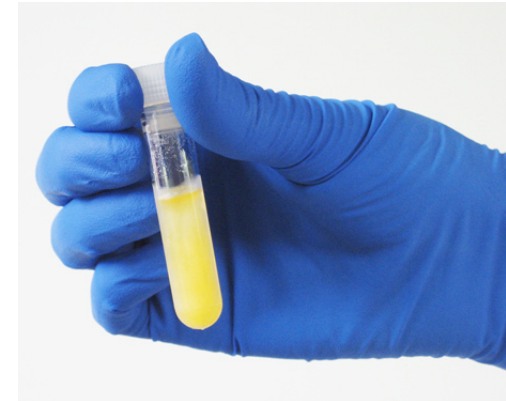
Misschien maken zorgvuldiger procedures het proces ook taaier en duurder. Daar komt nog eens bij dat afgewezen indieners sneller een aanknopingspunt voor een beroepsprocedure vinden als ze meer informatie krijgen. Al met al zou NWO – en dus de staat – duurder uit zijn, terwijl er voor de gemeenschap weinig te winnen valt.

Maar voor individuele wetenschappers maakt het wel iets uit. Hun carrière kan knakken of opbloeien dankzij een beurs van NWO. En de onderzoeksfinancier is een semi-publieke instelling: de commissies doen aan review, maar het bestuur neemt formele besluiten.

Dus hebben belanghebbenden in principe het recht alle mogelijke documenten te zien die betrekking hebben op dat besluit.

Dubbelblind

Overigens is de procedure van NWO niet de enig denkbare vorm van peer review. “Er zijn allerlei varianten”, vertelt Van den Besselaar. “Sommige tijdschriften doen het dubbelblind: zowel de indiener van het artikel als de referent kennen elkaars naam niet. Andere doen



dat niet. Er is zelfs een hele discussie of het niet in alle openheid moet. Bij onderzoeks aanvragen weet de reviewer natuurlijk wel altijd wie hij beoordeelt. Maar het komt zeker voor dat de beoordeelde mag weten door wie hij beoordeeld is. Ik heb wel eens aanvragen beoordeeld voor Zweedse en Amerikaanse instellingen waarbij dat het geval was.”

Voor Ben Vermeulen – tegenwoordig werkzaam bij de Raad van State – is de zaak na vier jaar procederen nog niet voorbij. NWO moet nu opnieuw een besluit over het bezwaar nemen. En dat zal niet meevallen. Vermeulen heeft er begrip voor dat NWO hier de tijd voor neemt, omdat er moeilijke kwesties rijzen: hoe kun je voorstellen uit verschillende wetenschapsgebieden zinnig tegen elkaar afwegen?

HOP, Bas Belleman